

**ВАРІЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ
ДИРЕКТИВНИХ РЕПЛІК-ВІДПОВІДЕЙ**

Стаття присвячена аналізу особливостей функціонування директивних реплік-відповідей у комунікативному процесі. Вивчаються комунікативні інтенції адресата. Залежно від цілей адресата виділяються стратегії, які реалізуються у різних тактиках.

Ключові слова: комунікативний процес, комунікативна інтенція, директивна репліка-відповідь, стратегія, тактика, діалог.

The purpose of the article is to study the features of functioning of reply directives in communication process. The hearer's intentions are studied. Depending on the hearer's intentions some strategies are defined which are actualized by different tactics.

Key words: communicative process, communicative intention, reply directives, strategy, tactic, dialogue.

Введення в сучасне мовознавство поняття мовленнєвого акту як одиниці вербальної комунікації свідчить про переорієнтацію лінгвістичних досліджень на вивчення мови як інструменту впливу на комунікантів в процесі мовленнєвої діяльності. Комунікативно-прагматичний аналіз стає актуальним. Встановлюються прагматичні типи висловлювань, виявляються комунікативні інтенції тих, хто спілкується. Комунікативна інтенція може носити експліцитний характер, наприклад, у констативних висловлюваннях, що реалізують комунікативну настанову на неупереджене інформування, або може бути вираженою імпліцитно. У цьому випадку значення мовленнєвого акту встановлюється на основі аналізу змісту висловлювання як частини діалогічного дискурсу. В центрі уваги дослідників також знаходяться мовні засоби, вибір яких здійснюється згідно з певними закономірностями, при цьому важливим є вивчення не тільки семантичних, а й прагматичних факторів. До них належать, різноманітні екстралінгвістичні фактори, прагматичні пресу позиції, які сприяють успішній комунікації.

Сучасна лінгвістика розглядає мовленнєві акти в контексті комунікації, бере до уваги реальні явища мовленнєвої діяльності. Мова вивчається у всьому різноманітті її структурно-комунікативних і граматичних функцій. Мовленнєві акти розглядаються в безпосередній ситуації спілкування, в контексті, дискурсі [6, с. 169], роль якого важлива для адекватної інтерпретації будь-якого висловлювання. Обмін репліками або мікродіалог, який розглядається вченими як найменша структурна одиниця мовленнєвого спілкування [2, с. 186; 4, с. 9], демонструє взаємодію стимулюючої і реагуючої реплік, яка обумовлена взаємодією співбесідників в одній комунікативній ситуації.

Комуніканти в процесі розмови повідомляють інформацію, здійснюють інші комунікативні дії, сподіваючись отримати відповідь. Це спілкування є динамічним процесом, у якому репліки тих, хто спілкується, підпорядковані певним правилам, як і соціальні дії людей. Прагматичний аналіз діалогічного дискурсу демонструє інтеракціональні ходи партнерів у процесі спілкування, відображає розмаїтість відносин в плані «адресант-адресат» [2, с. 191]. Адресант під час здійснення мовленнєвого акту, розраховує на певну реакцію адресата, певну мовленнєву дію згідно зі своїм перлокутивним наміром. Ми розуміємо ефективність мовленнєвої дії як відповідність результатів цієї дії цілям адресата, тобто його комунікативній інтенції в плані відображення діалогічних взаємодій: асоціація-дисоціація.

У даній статті **об'єктом** вивчення є репліки-відповіді констативно-директивного мікродіалогу. **Актуальність** такого дослідження обумовлена суттєвою роллю в комунікативному процесі вказаних форм спілкування. **Предметом дослідження** є прагматичні й семантичні особливості директивних реплік-відповідей мікродіалогу, які спрямовані на реалізацію тактик спонукання до виконання дії, тактики спрямування дій адресата (асоціація), вказівки на недоречність висловлювання, спонукання до припинення дії, дискредитації співрозмовника (дисоціація)

Репліка-відповідь у складі констативно-директивного мікродіалогу можуть бути спрямованими на підтримку майбутньої комунікативної діяльності (асоціація) або на її припинення (дисоціація). Директивне значення у випадку асоціативних відносин може бути представлено як спонукання адресанта до здійснення певної мовленнєвої або не мовленнєвої діяльності. В констативно-директивному мікродіалозі репліки-реакції, які актуалізують тактику спонукання до виконання дії побудовані на предикативній основі. До них належать такі, що демонструють зацікавленість адресата у підтримці ведення бесіди на запропоновану тему. Вони спрямовані на розвиток відносин з співрозмовником, подальше підтримання комунікативної діяльності. Репліки-реакції можуть відбивати зацікавленість адресата у продовженні ведення бесіди. У цьому випадку спонукальна репліка включає дно з дієслів мовленнєвої діяльності, наприклад, дієслово *tell*:

- *Darling! I've had such a hell of a time.*

- *Tell me about it (E.Hemingway).*

Репліки-реакції можуть висловлювати згоду з майбутніми діями адресанта і можуть бути спрямованими на їх підтримку. Директивним мовленнєвим актам можуть передувати словоречення *Yes, All right*, наприклад:

- *I'll get Alice to bring your tea right away.*

- *Yes, do (A.Christie).*

Згода може підкреслюватися шляхом повторасемантичної структури початкової репліки або її окремих сегментів, наприклад:

Michael: I'd better be going.

Katie: Yes, you'd better be going (T.Deevy).

Репліка-відповідь може вказувати на додаткову умову для адресанта, при виконанні якої він буде мати можливість виконати заплановану дію, наприклад:

- *Pigeonflake, I'm going to be a bit late.*

- *Don't forget we're having dinner with Margie at the Foremaster (J.Steinbeck).*

Репліки-реакції у складі констативно-директивного мікродіалогу можуть демонструвати тактику спрямування дій адресанта. Аналіз матеріалу дозволяє виділити репліки-реакції, які розкривають вказану тактику. Такі репліки можуть відображати вказівку адресата, який має більш високий соціальний статус. Даний вид реплік може містити звертання, яке вказує на соціальний статус адресанта, наприклад:

Hawkins: Mr. White is just receiving a message across the wire, sir.

Lincoln: Ask him to come here directly he's finished (J.Drinkwater).

До вказаних реплік також належать такі, що відображають пораду адресата адресанту, який має однаковий з ним соціальний статус. Ця порада спрямована на користь адресанта. Спрямованість на користь адресанта підкреслюється введенням в структуру репліки аксіологічного компаратива *better*, наприклад:

Penny: This must be Mr. Kirby.

Paul. Better make sure this time (M.Hart and S.Kaufman).

Ілокутивним індексом значення реквестива може слугувати соціатив *please*.

До реплік, які актуалізують тактику спрямування дій адресанта, належать такі репліки, які висловлюють спонукання до сумісної дії адресата і адресанта. Актуалізатором сумісної дії, або інклюзивності, є морфологічний показник *let us*. Форма сумісної дії імперативу *let us* нейтралізує нерівне положення між адресантом і адресатом (3, с. 277), наприклад:

Fitzpatrick: Well, now. This is the funniest place I've seen.

Kay: Right, then... let's have it up(D.Storey).

До тактик, які актуалізують дисоціативні стратегії, належить тактика вказівки на недоречність висловлювання. Вона спрямована на виявлення недоречності, абсурдності ведення розмови на запропоновану тему, абсурдність змістовних та формальних показників початкової репліки, наприклад:

Margenhall: *I think I shall retire from the Bar.*

Fowle: *Don't say it, sir after that rigorous training* (F.Mortimer).

В рамках названої тактики адресат прагне змінити напрям бесіди або призупинити її. Цьому сприяють його оцінні репліки, які демонструють абсурдність змісту початкової репліки. Адресат може ставитися до слів адресанта з іронією. Використання лексеми *please* надає висловлюванню іронічний відтінок, наприклад:

Beattie: *I'll buy you some coat hangers.*

Jenny: *You get me a couple of coats to hang on them first please*(A.Wesker).

Адресат ніби-то підтримує слова адресанта, використовуючи семантичне і синтаксичне продовження початкової репліки, але ми відчуваємо іронію в його словах. Репліка-відповідь може приєднуватися до початкової репліки за допомогою копулятивного сполучника *and*. Тактика вказівки на недоречність висловлювання також може актуалізуватися формулами соціального етикету, які мають яскраво виражену іронічну конотацію. Репліка- відповідь також може спиратися на цитування частини початкової репліки, при цьому має місце переосмислення комунікативного змісту запозиченого сегменту і висловлення емоцій адресата, наприклад:

- *We have got a message for you from a beautiful lady.*

- *You take that beautiful lady and stick her up a funnel* (E.Hemingway).

Тільки ситуація спілкування розкриває комунікативну сутність таких псевдоетикетних відповідей. Така формула може вживатися з риторичним запитанням, що демонструє здивованість адресата. До вказаного типу реплік належать також такі, що експлікують неадекватність прагматичного оформлення початкової репліки в плані соціально-рольових відносин, наприклад:

- *You're smoking too much.*

- *Mind your own business* (J.Braine).

Слід зазначити, що репліки вказаного типу можуть експлікувати недоречність адресації, наприклад:

- *Your mother ought to know. They'll be here soon.*

- *You tell her. Porky. She'll want to ask you questions* (Th.Wilder).

Таким чином, репліки-відповіді у рамках тактики вказівки на недоречність висловлювання можуть бути спрямованими на корекцію функціональних та формальних характеристик початкової репліки. При цьому підкреслюється неадекватність прагматичного оформлення початкової репліки в плані соціально-рольових відносин комунікантів. Такі реакції також можуть містити критичні зауваження з приводу вибраної адресатом форми ведення розмови.

При дисоціативно-спрямованих стратегіях зміст репліки-відповіді залежить від стратегії адресата [5], репліка може стимулювати припинення подальшої комунікативної діяльності та ведення бесіди на запропоновану тематику або може бути спрямованою на зміну перспективи ведення діалогу. Директивне значення може бути описано як спонукання до припинення дії адресанта, до припинення виконання певної мовленнєвої або не мовленнєвої діяльності. Репліки-реакції, які актуалізують вказану тактику, можуть бути представлені як предикатною, так і непередикатною номінацією. Вони, наприклад, можуть демонструвати перебивання [1, с. 68] небажання адресанта вести розмову на запропоновану тему, наприклад:

Val: He looks like death.

Lady: Hush! (T. Williams).

Різні засоби інтенсифікації висловлювання можуть надавати спонуканню емотивну забарвленість, наприклад:

Smith. Miss Martin, know you're distressed.

Martin. Shut up (J. Donleavy).

Дисоціативно-спрямовані директивні репліки також можуть демонструвати незгоду з запланованими заздалегідь діями адресанта. За висловленням незгоди може йти аргументація цієї незгоди, при цьому ці репліки можуть бути емоційно забарвленими, наприклад:

Albert: Hey Taffy! The others are going off

Taffy: Hush! I'm on guard (H. Livings).

До реплік, які актуалізують тактику дискредитації співрозмовника належать такі, що містять оцінні структури, такі як *don't be X*, у яких *X* - негативна ознака, наприклад:

Fitzpatrick: I've been fired.

Ewbank: don't be so bloody silly (D. Story).

Оцінні висловлювання, які апелюють до пропонента, можуть доповнюватися аргументацією. В оцінних структурах номінується негативна ознака, яка пов'язана з поведінкою адресанта або комунікативними аспектами діяльності пропонента. Для підкреслення негативного відношення адресата до адресанта використовуються різноманітні засоби інтенсифікації висловлювання, наприклад, емфатичне *do*, яке надає репліці відтінок категоричності.

Асоціативно-спрямовані стратегії адресата у рамках констативно-директивного мікодіалогу отримують конкретну реалізацію у вигляді тактики спонукання до виконання дії, тактики спрямування дій адресанта. Вони відображають прагнення адресата до співробітництва. Контрадикторний характер взаємодії реплік у вказаному типі діалогу пов'язаний з дисоціативно-спрямованими стратегіями комунікантів. Висловлюється негативне відношення адресата до змісту початкової репліки. Вказані стратегії актуалізуються тактиками вказівки на недоречність висловлювання, спонукання до припинення дії, дискредитації співрозмовника. Подальше вивчення семантичних і прагматичних особливостей вказаного типу діалогу пов'язано з аналізом засобів інтенсифікації директиві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лавриненко И.Н. Стратегии тактики прерывания в системе мены коммуникативных ролей / И. Н.Лавриненко // Вісн. Харк. нац. ун-ту. – 2005. – № 667. – С. 66-68.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
3. Почепцов Г. Г. Предложение / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка. – М. : Высш. шк., 1981. – С. 164–281.
4. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единств: Межвуз. сб. науч. тр. Калининск.гос. ун-та, 1984. – С. 3–12.
5. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О.Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія: зб. наук. праць. – Том 16, №1. – 2013.–С.179–191.
6. Stenström A-B. An Introduction to Spoken Interaction / A-B.Stenström. – London, 1994. – 277 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Christie A. The Gentleman Dressed in Newspaper / A. Christie // English Short Stories. – Moscow: Raduga Publishers, 1988. – P.338-342.

2. Donleavy J. P. The Plays / J. P. Donleavy. – London : Penguin Books, 1994. – 351 p.
3. Hemingway E. Fiesta / E. Hemingway. – Moscow, 1981. – 246 p.
4. Mortimer J. The Dock Brief / J. Mortimer // English One-Act Plays of Today. – London : Oxford University Press, 1995. – P. 195-236.
5. Steinbeck J. The Winter of Our Discontent / J. Steinbeck. – Moscow : Vyssaja Skola, 1985. – 271 p.
6. Storey D. In Celebration. The Contractor / D. Storey. – London : Penguin Books, 1970. – 220 p.
7. Wilde O. The Importance of Being Earnest / O. Wilde // Eight Great Comedies. – New York: New American Library, 1958. – P. 286-343.
8. Wilde O. The Importance of Being Earnest / O. Wilde // Eight Great Comedies. – New York: New American Library, 1998. – P. 286-343.
9. Wesker A. Plays. – London: Penguin Books, 1980. – 266 p.

УДК 811.111

Ірина Афоніна
(Сєвєродонецьк, Україна)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ-ЛІНГВІСТІВ

У статті розглядаються лінгводидактичні особливості навчання англійській мові ділового спілкування як важлива складова професійної підготовки майбутніх філологів. Уточнено поняття «міжкультурна комунікація», проаналізовано її зміст та структурні складові.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, крос-культурний бар'єр, міжкультурна комунікація, ділове спілкування, міжкультурна компетентність, культурне самовизначення особистості.

The article deals with the linguodidactic teaching English for business communication as an important component in professional training of future philologists. The concept of "intercultural communication" has been defined as well as its content and structural components have been analyzed.

Key words: interpersonal interaction, cross-cultural barrier, intercultural communication, business communication, intercultural competence, cultural self-identity.

Особливістю навчання іноземній мові є те, що спілкування в навчанні виконує не тільки обслуговуючі функції, пов'язані з освоєнням предметних знань, умінь і навичок, а й володіє самоцінністю, так як виступає в якості мети, змісту і результату навчального процесу. Це передбачає перебудову змісту навчання, включення в нього також і способів взаємодії учасників навчального процесу.

Слід пам'ятати, що фактор "міжкультурного" не скасовує фактор "міжособистісного", тому що будь-яка комунікація є міжособистісна взаємодія. Саме тому таку міжкультурну комунікацію слід розуміти як культурні та соціальні варіації в сприйнятті явищ і предметів, так як вона в тієї ж самій мірі забарвлена особистісним сприйняттям, як і монокультурна комунікація. Однак здатність людини розуміти поведінку інших завжди обмежена її культурою та особистим досвідом. І в зв'язку з цим слід відзначити принципову відмінність навчання діловій англійській мові на немовних факультетах і в рамках курсового навчання, з одного боку, і на лінгвістичних факультетах сучасних університетів, з іншого. В останньому випадку ми стикаємося не тільки з проблемою подолання міжкультурних бар'єрів, але з